

HISTÒRIA

Bans i usos comunals: conflictes de llarga durada. Cantallops com a exemple

Per Lluís Serrano Jiménez

Resum

El segle XVIII també es caracteritza per l'embat individualista en el món agrari protagonitzat per propietaris que intenten acabar amb certes consuetuds i excloure els altres de l'àmbit de les seves finques. El tancament de terres i la laminació dels usos comunals es perllonga durant el XIX. Aquest fenomen s'il·lustra amb el cas de Cantallops, un conflicte de llarga durada, que abraça un arc cronològic d'uns 150 anys. L'enfrontament portà a més d'un segle de plets, la pèrdua dels usos comunals a Cantallops i Requesens i, més tard, la confiscació de la muntanya comunal per la CNT el 1936.

Paraules clau

Comunals, individualisme agrari, comunitat, bans, Reial Audiència, *monte público*, Cantallops, Requesens

Abstract

The 18th century is also characterized by the individualist trends in the agrarian world, enacted by the landowners, who try to end up with certain consuetudinary laws and exclude others from their land's premises. The closing of the land and the lamination of the communal uses continue during the 19th century. This phenomenon is illustrated through Cantallops' case, a long conflict that stretches for about 150 years. The confrontation caused lawsuits for more than a century, the loss of communal uses in Cantallops and Requesens and, at a later time, the confiscation of the communal mountain by the CNT (Comissió Nacional de Treballadors or Workers' National Commission) in 1936.

Keywords

Communal, agrarian individualism, community, bans, Royal Audience, *monte público* (public mountain), Cantallops, Requesens

Aquest article és un capítol adaptat del treball de recerca del màster titulat “Els bans al segle XIX a Catalunya: tancament de finques i conflictes”,⁽¹⁾ en el qual es remarca la importància del ban a la Catalunya contemporània i en particular, un conflicte que s’estén a cavall de tres centúries diferents. Així doncs, es tracta d’un avançament, un assaig, un primer estat de la qüestió en l’estudi específic dels conflictes originats per la possessió i l’explotació de les terres en el segle XIX.

En el cas del poble de Cantallops, els processos judicials per la “propietat” de les terres comunals varen durar diverses generacions, fins més de 150 anys. Molts senyors útils es varen convertir en propietaris particulars de finques i terres boscoses, antigament comunals, “usurpades” a través d’establiments emfitèutics. Després d’aquestes cessions de domini útil, tot seguit, els establerts aconseguien un ban penal per solidificar el seu domini sobre les peces obtingudes en detriment del comú. De seguida apareix el conflicte i en un marc cronològic que va de l’últim quart de segle XVIII fins al segle XX trobem els esforços, per part de la Universitat i després per l’Ajuntament constitucional, per la recuperació d’uns usos comunals que s’havien mantingut des de “temps immemorial” i que, en alguns casos, apareixen documentats en privilegis atorgats pel senyor jurisdiccional. Això va produir un desgast, conflictes i divisions profundes dins de les poblacions.⁽²⁾ El darrer episodi –i també en aquest exemple particular– el trobem durant la Guerra Civil espanyola, quan molts terrenys, antigament comunals, són comissats i col·lectivitzats pel comitè local.

1. S'emmarca en el Projecte d'Investigació: “Dinámicas sociales y cambio histórico en sociedades rurales: el análisis de los grupos y las desigualdades sociales” (HAR2008-02960/HIST), i forma part del Grup de Recerca d'Història de les societats rurals dins del recent creat Institut de Recerca Històrica de la UdG. El treball ha estat dirigit per Rosa Congost, catedràtica d'Història econòmica, serà complementari en la investigació de Montse Pellicer sobre el mateix tema en el segle XVIII, i té el suport econòmic d'una beca de recerca de la UdG.
2. ALVARADO, Joaquim, “Béns i usos comunals a Agullana (segles XVII-XX)”, a *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, 34, (2001), pàg. 249-268. Aquest autor fa un repàs sobre el cas d'Agullana que guarda certs paral·lelismes amb Cantallops. En ambdós llocs, i molts d'altres, hi ha un llarg procés amb certes dificultats en imposar la propietat privada plena i que troba resistències fins a la guerra civil.

També tractarem del conflicte sorgit amb la publicació d'un ban penal, just després de la Guerra del Francès, per part del senyor directe, el comte de Peralada, que privava d'entrar a la Muntanya de Requesens als habitants del lloc de Cantallops per tallar arbres per fusta. Aquest fet va portar a la pràctica desaparició del dret comunal que tenia el poble de Cantallops en virtut d'un privilegi concedit el 1616 per Jofre de Rocabertí, primer comte de Peralada. És una època de canvis i de convulsions dins les petites comunitats rurals que van entrant a cop de ban en el que després serà –però no necessàriament inevitable– la modernitat o món contemporani. Ens trobem davant una dialèctica, un *tour de force*, que havia començat feia molts anys i que finalment es decantà per la dilapidació, dissolució i abolicció dels béns comunals i el trencament de les formes tradicionals de justícia rural.

Cal dir que el senyor jurisdiccional, a més d'exercir el control en el nomenament de les autoritats locals, tenia la facultat d'atorgar drets i privilegis als llocs i pobles inclosos en la seva jurisdicció.⁽³⁾ Aquesta senyoria, en algunes ocasions, coincidia amb la senyoria territorial. El senyor banal, en l'acció de concedir privilegis als seus vassalls, feia cessió d'uns drets que només ell posseïa. Els privilegis podien ser col·lectius, com és el cas, o individuals i a vegades aquests podien entrar en contradicció. A voltes venien acompanyats d'una quantitat monetària que anava destinada a les arque senyoriales i, probablement, intentava retallar, regular o controlar unes pràctiques que ja existirien amb anterioritat.

Ens trobem davant el reflex d'una societat on la desigualtat està fixada pel dret i on l'individu existia en tant que component d'una corporació, universitat o comunitat. Els senyors jurisdictionals s'estenien per un percentatge molt alt del territori català, però fins i tot ells recorren a la justícia reial al llarg del segle XVIII. L'administració i jurisdicció reial, amb l'expedició de bans per la Intendència o la Reial Audiència, es va anar imposant en el set-cents i certificaven uns drets de propietat que començaven amb establiments emfitèutics com a via més utilitzada per la privatització.⁽⁴⁾

3. TORRES SANS, Xavier, "Identitat i llibertats a la Catalunya dels Àustries. Assaig sobre els privilegis." *Homenatge a Ernest Lluch. Miscel·lània Ernest Lluch i Martín*. Fundació Ernest Lluch, 2006, vol. I, pàg. 551-561; i COBOS, Antoni i GIFRE, Pere [eds.]. *Llibre de Privilegis del Penó de Rocabertí (1356-1490)*. Ajuntament de la Jonquera, 2004.

4. PELLICER, Montserrat, "Los cercamientos de tierras en Cataluña. Fuentes para el estudio de una "revolución silenciosa" (1714-1785)". Dins *Campos cerrados, debates abiertos. Análisis histórico y propiedad de la tierra en Europa (siglos XVI-XIX)*, CONGOST, Rosa i LANA, José Miguel [eds.] Pamplona: Universidad de Navarra, 2007, pàg. 267. L'autora diu: "Alegaban que dichas tierras eran vacantes, obtenían un establecimiento y un bando sobre ellas y, a partir de ahí, correspondía a las universidades el probar ante el tribunal de dicho particular (...)." Més endavant, a la pàgina 289 ens informa que: "gracias a las concesiones en enfiteusis podían disponer (casi) libremente de sus posesiones y ese derecho de posesión... se asimiló al derecho de propiedad tal y como los liberales lo entendieron."

EL BAN DE 1785: CONSEQÜÈNCIES I DEFENSA DELS COMUNALS EN EL SEGLE XIX

“La Muntanya”, altrament dita serra de les Canals, al nord del poble de Cantallops, constitueix la part més elevada del terme, fins als 894 metres del puig de les Canals. La carena limita amb el terme de la Jonquera i està principalment poblada per boscos de suros i alzines. Aquesta fou l’última superfície boscosa de les antigues terres comunals que va conservar el comú de Cantallops: “*pieza de tierra bosque (...) de cabida, según los libros de registro, mil quinientas vesanas equivalentes a trescientas veinte y ocho hectáreas, cinco áreas (...)*”.⁽⁵⁾ Com podem veure era una extensió i un terreny enorme, tota una muntanya: “ab tots sos pendents, o faldes anomenades Canals, Comas Pregontes, la Auleda, la Barbota y todas las demás faldes de dita montanya, los torrents vulgo còrrechs, y aigües que van a parar a uns hortets situats al Gorch de Peramala propis d’Esteve Daviu, Pere Daviu y Barhomeu Sobrepera, situada dita montanya en la parròquia y terme de Sant Esteve de Cantallops, y tota dita montanya (...) afronta a solixent ab la Montanya de Requesens part, y part ab dit Pere Batlla montanya y bosch anomenat Font de Pujades, y coma valenta gosseta, de qui midint recta línea de una pessa de terra de bosch de Andreu Mallart de Cantallops, a mitgdia ab una serra anomenada Planella, y part ab los horts del Gorch de Pera mala, y de aquí midint carena amunt cap al coll de la Verna, y de dit coll midint tota carena fins á encontrar lo pas dels Crestals y a carena amunt fins á encontrar lo coll de la Terra Blanca; á Ponent ab lo sim dels Calvarols seguin tota carena fins a encontrar lo terme de la Junquera, y tota carena fins a trobar lo sim de la Barbota; y a tramontana ab lo coll de l’Auleda mediant lo terme de la Junquera y seguint tota carena fins a encontrar la Montanya de Requesens, anomenat las Vinyasses y sim de les Canals”.⁽⁶⁾

Les primeres referències d’ús públic del comú són de 1610, any en què consta un arrendament fet per la Universitat. Entre els anys 1780 i 1785, va ser cedida en emfiteusi a Joan Clarós i Pere Batlle. Aquest fet, la privatització, cal entendre’l dins un moment de gran dinamisme econòmic, així com la voluntat d’eliminar i usurpar uns usos comunals amb la finalitat de l’explotació i el benefici del suro. Aquesta acció implicà un exercici d’individualisme agrari, un tall “revolucionari” pel que representava el trencament d’uns usos, uns aprofitaments i unes pràctiques socials determinades.

El comú de Cantallops es va quedar sense tenir l’empru de “la Muntanya”, un recurs en el qual moltes famílies basaven el seu sosteniment. Aquesta qüestió va portar l’Ajuntament a més d’un segle de recursos, plets, enfrontaments, divisions i resolucions judicials per recuperar el domini útil o

5. Escritura pública de *División y Adjudicación otorgada por Don Pedro Sobrepera Batlle y otros*, autoritzada pel notari D. Salvador Dalí i Cusí el 4 de juny de 1911.

6. AHG. Notaria de Joan Pagès, Peralada 1260, 25 marzo 1787, 395 r – 396 r.

“propietat”. Els principals processos es podrien agrupar en dos moments. El primer, contra els comtes de Peralada –que, com a senyors directes, justifiquen aquest domini amb una escriptura atorgada l’any 801 per Carlemany–⁽⁷⁾ i els beneficiaris dels establiments (1827-1855). Un segon procés, amb sentència de 1893, fou engegat per Maria Batlle, hereva de Pere Batlle⁽⁸⁾ –avi i beneficiari de l’establiment de 1785–. Maria pretenia reclamar el respecte a la seva propietat davant les continuades pràctiques d’aprofitament de llenyes i pastures per part de molts veïns, i la voluntat de l’Ajuntament de declarar la Muntanya “*monte público*”.⁽⁹⁾ El govern municipal mai no va aconseguir les seves reivindicacions. Pocs anys després, el 26 de juny de 1911, els diferents hereus dels primers emfiteutes varen signar escriptura de divisió de la Muntanya davant Salvador Dalí, notari de Figueres.

Aquests processos varen trasbalsar una població que va viure una entrada traumàtica al liberalisme i les noves concepcions d’aquesta etapa històrica que intenta fundar una nova societat, davant les resistències i dinàmiques tradicionals d’entendre el món i la postura, les funcions i l’encaix de les noves categories socials i professionals. Així doncs, aquests plets i aquestes causes varen començar el 1787, immediatament després de l’establiment de 1785, i el conflicte es va anar reproduint al llarg del segle XIX i, com hem dit, fins als anys de la Guerra Civil espanyola. Davant un procés molt voluminós, intentarem explicar els antecedents, els processos i les sentències que anaren minant els ànims dels qui lluitaven per la supervivència dels antics usos comunals, i donaren la victòria als hereus dels qui obtingueren els establiments emfitèutics. En definitiva, les sentències vénen a consagrar el domini útil en “*sagrada propiedad*” i el dret de tancar les finques.

Antecedents del ban

El leitmotiv del conflicte hauria començat anys abans del 1785. Sabem que des del 1733 la Universitat arrendava el suro per quinquennis o quindicennis i deixava les pastures per a l’aprofitament comunal. Durant els anys 1777 i 1778 hi va haver un primer establiment emfitèutic. Els protagonistes d’aquest establiment són gairebé els mateixos que el de 1785, Pere Batlle i altres individus que: “(...) *a la sazón ejercían los cargos de*

7. AMC. Document titulat *M.I.S.* Barcelona: Imprenta de L. Tasso, c. Basea, 23.- 1853, sobre el procés dels comunals. Expedient béns comunals, s/n. Diu: “*Carolus a Deo ordinatus, Augustus, Magnus, Pacificus (...) quan propter notum sit omnibus Principatus nostris et fidelibus qualiter nos ad praececes tuas, Hugone, concermanium nostrum, gratia Dei Vicecomitem Rocabertinensem (...) concedimus vobis absque alio dominio ipsum vicecomitatum (...)*”.

8. Pere Batlle es va reservar el dret de prelatió o fadiga, així com la facultat de poder instar bans i prendre tots els que el contravinguessin entrant a la finca de “la Muntanya”. AMC. Còpia Sentència *Juez de 1ª instancia de Figueras, en la cuestión de “La Montaña*”, 10v, 1893. Exp. Béns Comunals, s/n.

9. AMC. Demanda Judicial a la Sala del Tribunal Supremo elevada per Luis Soto y Hernández en nom de l’Ajuntament, 1895. Exp. Béns Comunals, s/n.

justicia en el pueblo asociados con algunos particulares más pudientes, en quienes sucesivamente fueron recayendo los cargos concejiles, se apoderaron de casi todo el monte por medio de establecimientos enfiteúticos figurados a favor de dicho conde, despojando de este modo al Común de Cantallops de la propiedad y posesión inmemorial en que se hallaba; reduciendo a los vecinos al último punto de necesidad y miseria por no poderse aprovechar de las hiervas, ni del producto del corcho, leña y bellota, e imponiéndoles además por medio de edictos de ban penas pecuniarias rigurosas, validos injustamente de opulencia y autoridad”.⁽¹⁰⁾

Però aquests establiments no eren un fet aïllat, el procés havia començat abans, com han demostrat diferents estudis referents a l'assalt dels comunals. Es tractaria més aviat d'un dels punts culminants d'aquest procés que té com a marc central el segle XVIII. Pel que fa a l'ús comunal de la muntanya existeix una escriptura de 17 d'octubre de 1610 on hi ha una resolució per part de les autoritats del comtat d'atribuir als cònsols de la Universitat la facultat d'arrendar per quatre anys la partida de la muntanya i reservar la facultat d'abastir-se de llenya i “carbón llamado de rabasa”. En aquesta escriptura va intervenir el jutge del comtat per autoritzar l'acte documental i en podem deduir que es va acordar el mètode de solventar les necessitats del comú, tot arrendant les pastures i els aglans en la partida d'aquesta muntanya o serra de les Canals i, la resta, els vessants sud d'aquesta, la varen reservar per la pastura dels particulars.

Un fet molt interessant i que il·lustra tot aquest moviment individualista i les lluites pel control i domini d'aquestes terres, és el d'una escriptura datada el 31 d'octubre de 1766.⁽¹¹⁾ Aquest document explica un arbitrament del jutge del comtat, Francesc Fages Massana. El motiu era un plet promogut per alguns particulars de Cantallops contra els seus regidors per la pretensió dels demandants de poder fer guarets i trencaments en la muntanya comunal sense el permís per escrit o escriptura dels representants polítics que, segons sembla, era una pràctica habitual per aconseguir establiments per part del comte. Aquests permisos són anomenats “cartes de gràcia”. Aquests documents eren considerats un títol legítim i les terres concedides franques en alou. Referent a aquests documents sabem que: “*algunos después de obtenida la carta de gracia del Ayuntamiento iban a otorgar escritura de establecimiento a fin de privar que el ganado entrase en las tierras y que por este motivo se les imponían entonces los censos a arbitrio del conde*”.⁽¹²⁾

Aquesta documentació podria representar un instrument de coerció i un element de poder i de cert clientelisme per la concessió d'aquesta “carta” a determinats veïns. Podria ser semblant a la que va aconseguir Francesc

10. ACAE. Segon manual de José Conte Lacoste Ribas, Notaria de Figueres, núm. 357 (1859), f. 851v-852r.

11. ACAE. *Ibidem*, f. 861 v – 863 v.

12. ACAE. *Ibidem*, f. 873 v.

Gumbau, el 25 de desembre de 1778, per poder formalitzar un contracte emfitèutic de sis vessanes de terra per part del comte: “Molt sor. nostre, en virtut de la present suplicam a Vm. no dificultia en concedir gràcia de establiment a Francesch Gombau, pagès del lloch de Cantallops, de sis vessanas de terras brugarosas...; la qual terra no perjudica a comú ni a particular y per lo tant se li pot fer acte de establiment y perquè cònstia y ser la veritat fem la present, firmat y sellat amb nostre sello,(...) Los regidores de Cantallops”.⁽¹³⁾

Els oficials del comte no concedien establiments sense la llicència prèvia o aquesta “pòlissa” dels regidors de Cantallops. Els establiments concedits a Joan Clarós i Pere Batlle varen ser una excepció. Respecte d’aquest extrem podem afegir que, del que es pot extreure del procés judicial, algunes escriptures “*solicitadas en despojo de los derechos del común, citaba la carta de gracia y los nombres de los regidores que la cedían, diciendo que la pieza de tierra no hacía perjuicio al común ni a particular; y verdaderamente lo confiesan los adversantes Pedro Mis y Tomás Carreras*”.⁽¹⁴⁾

En el moment d’aquest conflicte, 1766, Pere Batlle era regidor i Francesc Gumbau, síndic procurador, i com a representants de la Universitat varen defensar els drets comunals i varen aturar l’embat dels altres veïns. Jeroni Daviu i Miquel Riera, essent regidors, el 6 de maig de 1772, varen arrendar per cinc anys a Miquel Sobrepera el suro de la part de muntanya comunal anomenada “solanar”. Així doncs, podríem arribar a pensar que hi hauria un pla preestablert i molt ben estudiat per eliminar i acabar amb els comunals tot i havent fet certs actes, com el de 1766, en defensa dels drets del comú. D’aquesta manera podrien controlar el procés i assegurar-se un cert estatus. Tanmateix varen impugnar l’establiment aconseguit el 1780 per Joan Clarós, negociant de Figueres,⁽¹⁵⁾ de quaranta vessanes dins l’àrea de la muntanya. Tot seguit varen renunciar al procés amb una concòrdia de l’11 de març de 1781. Podríem pensar, tot i que de moment no hem pogut localitzar aquest document, que l’esmentat acord fos una mena de pacte de no agressió. En aquests anys trobem una activitat frenètica en compravendes a la zona i també tenim referències de transmissions de domini entre els dos establerts de la muntanya.⁽¹⁶⁾ És molt interessant, d’altra banda, remarcar les referències a uns rituals de gran contingut simbòlic que consten haver estat practicats tant per Joan Clarós⁽¹⁷⁾

13. COMPTE, Albert, “Establiment de terres boscoses a Cantallops, el darrer terç del segle XVIII per l’explotació del suro”, a *Annals de l’Institut d’Estudis Empordanesos*, 31, (1998), pàg. 289.

14. ACAE. Segon manual de José Conte Lacoste Ribas, Notaria de Figueres, núm. 357 (1859), f. 875 r.

15. Joan Clarós (1749-1827), negociant, propietari, capità dels miquelets a la Guerra Gran, responsable de l’organització militar a la junta del corregiment de Figueres el 1808 i coronel dels reials exèrcits.

16. AHG. Notari Joan Pagès, Peralada 1260, 311 r. Correspon a una revenda entre ambdós signada al 5 de març de 1784 per Clarós a favor de Batlle”.

17. AHG. Notari Joan Pagès, Peralada 1260, 203 r – 203 v.

com per Pere Batlle.⁽¹⁸⁾ Es tractava d'un acte de possessió de les terres cedides en emfiteusi. El nou propietari es passejava per la finca, arrencava brots i herbes, escampava terra, a més de “*otras ceremonias y actos*”. Un notari estenia la corresponent escriptura seguint una fórmula idèntica que era redactada en català o castellà, depenent dels casos. El drama estava servit, el procés estava arribant a unes fites històriques. S'estaven desmembrant els comunals i el conflicte només acabava de començar. “*El mismo espíritu de patriotismo que se manifiesta en la expresada escritura de transacción de mil setecientos ochenta y uno, se ve reproducido en la otra escritura de diez y nueve de mayo mil setecientos ochenta y cinco, que signada de letra V., se halla en las mismas diligencias, comprensiva de la mayor parte de los particulares moradores y terratenientes de dicho lugar convocados en número de más de cincuenta; los cuales en la forma más expresiva y solemne se obligaron a la prosecución de la defensa de dicho monte comunal con el propio motivo del establecimiento de Juan Clarós y el nuevo que prestaba el obtenido por Pedro Batlle de la restante porción de monte que hasta entonces había quedado comunal, con el cual se acabó de consumir el ruinoso proyecto de abismar a los pobres menestrales, sin detenerse Pedro Batlle a considerar que como hijo y heredero universal de Juan Batlle contravenir a la enunciada transacción de once de mayo de mil setecientos ochenta y uno, que firmó y juró su padre para defender el dominio y posesión del monte comunal, y sin reparar en procurarse después la adquisición de parte del mismo, desviándose del recto camino que le había dejado trazado la honradez y buena fe de su progenitor.*”⁽¹⁹⁾

De la mateixa manera sabem, per un informe i mapa fets el 1779 pel subministrament de carbó que necessitava la reial fàbrica de municions d'artilleria de Sant Sebastià de la Muga, que els boscos de Cantallops estaven qualificats com a comunals i amb una atribució de 17.700 càrregues de carbó.⁽²⁰⁾ Però aquest fet no fou motiu suficient perquè els notaris, senyors directes i futurs senyors útils realitzessin establiments sobre unes terres comunals que en moltes ocasions els usos no tenien títols i se sostenien a través de la consuetud.

També sabem que el darrer quinquenni de l'arrendament del suro havia de concloure el 1788. Aquest arrendament fou signat a favor d'Antoni Llauro per Pere Giralt i Pere Batlle, regidors, amb l'assistència del batlle, Juan Bech, i de Francesc Gumbau, el síndic procurador. El preu era a raó de tres-centes

18. AHG. Notari Joan Pagès, Peralada 1260, 345 v – 346 v. Ho fa el 6 de juny de 1785, pocs dies després d'haver aconseguit l'establiment. Ho fa amb dos testimonis del municipi, Pere Llonch, treballador, i Joseph Forquet, “pastor de obelles”.

19. ACAE. Segon manual de José Conte Lacoste Ribas, Notaria de Figueres, núm. 357 (1859), f. 863 v – 864 r.

20. BAIG I ALEU, Marià, “L'impacte de la Reial Foneria de Sant Sebastià de la Muga sobre els boscos empordanesos a finals del segle XVIII”. Dins les *Actes del congrés: el paisatge, element vertebrador de la identitat empordanesa*. Figueres: Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos, (2007), pàg. 383-396.

lliures anuals. Al cap de poc temps d'haver signat varen convenir anul·lar aquest arrendament amb el pretext que el comú no tenia títols i d'aquesta manera aconseguir l'establiment.

L'establiment i el ban de 1785

Amb referència a aquest moment, sabem que “*por escritura de 5 de abril de 1785, autorizada en Barcelona por el notario don Buenventura Fontana debidamente registrada, el excelentísimo señor D. Fernando de Rocabertí, Conde de Peralada, concedió en enfiteusis a Pedro Batlle, vecino de Cantallops, el monte sito en el término de dicho pueblo denominada La Montaña, exceptuando 40 vesanas establecidas 5 años antes a Juan Clarós bajo el canon de 25 libras anuales y 500 de entrada, cuyo Pedro Batlle ante el notario de Peralada D. Juan Pagés en 25 de marzo de 1787 otorgó escritura de agnición reconociendo y declarando que en cuanto a 8 onzavas partes de la tierra establecida no las estableció para sí, sino a favor de 8 compañeros vecinos de Cantallops (...)*”.⁽²¹⁾ Aquests eren Miquel Sobrepera, Joan Bech, Francesc Gumbau, Josep Giralt, Jeroni Daviu, Narcís Moré, un altre Pere Batlle, i Esteve Batllle. A ells, cal sumar Baldiri Descalç i Esteve Subirós.

Abans de l'escriptura d'agnició, sabem que l'emfiteuta Pere Batlle es va dirigir a la Reial Audiència i amb data 4 de novembre de 1785 va sol·licitar un ban penal amb la següent memòria: “*Pedro Batlla, labrador hacendado del lugar de Cantallops, corregimiento de Gerona, con el mayor respeto a vuestra excelencia dice: Que por sus justos y legítimos títulos y escritura que se presenta se halla en la quieta y pacífica posesión de la montaña. Que en la anunciada escritura se expresa en cuya montaña se hallan plantados muchos árboles como son alcornoques, robles, ensinas, y de otras especies. En ellas no dudan diferentes particulares en todas las estaciones del año entrar a leñar y hazer otros usos careciendo de título para ello; y como esto va en gravísimo perjuicio de los intereses del suplicante (...) a fin de que el recurrente del derecho de posesión que le tribuye la referida escritura rendidamente suplica a vuestra excelencia se sirva concederle el correspondiente ban, mandándose que bajo las penas a vuestra excelencia bien vistas, persona alguna pueda introducir ganados, cortar leña, ni recoger vellotas en la referida montaña desde San Miquel de septiembre hasta después de Reyes, a cuyo efecto y para su puntual cumplimiento sea hecha comisión al juez ordinario de la villa de Peralada, que lo es del lugar de Cantallops, a fin de que haga publicar el enunciado ban y execute a los contraventores con las penas que se sirva vuestra excelencia...*”.

21. AMC. Còpia Sentència *Juez de 1ª instancia de Figueras, en la cuestión de “La Montaña”*, 1v-2r, 1893. Exp. Béns Comunals, s/n.

La Reial Audiència, com era costum, va tardar poc temps a respondre i el 16 de desembre va emetre l'acord "*sin perjuicio de tercero*", sempre curant-se en salut, que ordenava, comandava i prohibia l'accés de qualsevol persona de qualsevol estat, grau i condició, i quedava desautoritzada qualsevol entrada de bestiar per pasturar sota la pena de cinc sous de dia i el doble de nit. D'aquesta manera aconseguia més del que la sol·licitud demanava, que en un principi acotava la prohibició a un període temporal. Anar a fer llenya per empriu o altres, també era sancionat: "(...) *cortar y hurtar árboles sus renuevos y leña de los bosques y tierras de dicha montaña, hurtar bellotas, frutas, trigos, legumbres, así en grano como en paja ni otras cualesquier especie de frutos, desviar, hurtar o usurpar sus aguas, arrancar piedras bajo la pena de tres libras si fuese de día, y de duplicadas siendo de noche, y de pérdida de las cavallerías e instrumentos con que se ejecutasen los referidos daños como ni pasar de día ni de noche, a pie, ni a caballo por las expresadas tierras haciendo caminos nuevos e inusitados bajo la pena de tres libras si fuere de día y de duplicadas si fuere de noche aplicaderas por terceras partes dichas penas a las de cámara, denunciador y juez ejecutor con apercibimiento que se exigirán irremisiblemente de los contraventores y en defecto de bienes se les aplicarán diez días de cárcel siendo la contravención de día, y veinte días si fuere de noche por la primera vez y duplicados respectivamente por la segunda y se procederá contra aquellos a lo demás que hubiere lugar en derecho*".⁽²²⁾

Després d'aquesta privatització, de cop i volta, els habitants de Cantallops varen veure's amb dificultats per continuar utilitzant la muntanya comunal i el ban va ser un projectil dirigit a la línia de flotació de l'estabilitat dins la comunitat. El tribunal de la Reial Audiència, a més, va nomenar comissionat el jutge ordinari de Peralada i perquè ningú pogués al·legar ignorància es va publicar el ban en els paratges públics de Peralada, Cantallops i els pobles veïns. En els autos del procés engegat el 1827, i que va acabar amb la sentència de 1839, podem extreure i veure el fort impacte d'aquesta privació i imposició per part dels emfiteutes beneficiaris de l'establiment: "*Con esta última ocurrencia sucedida en mil setecientos ochenta y cinco, se llevó al último punto la opresión de los vecinos de Cantallops privándoles de todos los recursos de apacentar sus ganados y de proveerse de leña en el monte comunal procurando y obteniendo los nuevos enfiteutas del ban que hicieron observar con el mayor rigor y opresión contra los pobres menestrales, y así es que éstos, reducidos por su pobreza a sufrir el primer despojo y usurpación exentos de medios para la prosecución de los pleitos que vertían en este Superior Tribunal, se vieron excitados y precisados a no poder sufrir, ni disimular la última que les había sumergido en la más deplorable miseria y estrechez, y procuraron elevarla al conocimiento de la Superioridad*".⁽²³⁾

22. ACA. Reial Audiència, *Firmarum et Obligatorum*, (1784-1787), volum 938, 152 v – 154r.

23. ACAE. Segon manual de José Conte Lacoste Ribas, Notaria de Figueres, núm. 357 (1859), f. 858 v.

Els beneficiaris del repartiment de 1787 –proindivís– formaven part de famílies amb certes possibilitats econòmiques i que detenien el poder municipal, com ara els Batlle, Sobrepera, Daviu i Gumbau o, que procedien d’altres poblacions però amb dominis a la parròquia, com els Descalç⁽²⁴⁾ de Darnius i els Subirós de Rabós. Aquestes famílies tenien especial interès en l’explotació de les suredes que acollia aquest territori⁽²⁵⁾ i havien estat arrendadors, com a representants del comú, i arrendataris del suro de “la Muntanya”. D’aquest procés privatitzador de terres comunals tenim també referències d’uns establiments de 1778⁽²⁶⁾ en què també participen alguns d’aquests individus. En aquesta data, les terres boscoses que s’estableixen a particulars són les del vessant sud, est i oest de la serra de les Canals. Però mentre que en aquest establiment hi participen molts veïns, el de 1785 beneficia a molt pocs. Aquest fet va desestabilitzar profundament la població.

Però no penséssim que els conflictes o recels fossin només entre els beneficiaris i els exclosos. Podríem seguir un esquema simple i dicotòmic del problema i pensar en un xoc d’interessos de classe, que també es pot intuir, però el fenomen guarda una complexitat més profunda. Consultant l’escriptura d’agnició de bona fe, podem veure les dures condicions que imposa el donant o atorgant en l’esmentat document. Pere Batlle s’erigeix com una mena de “*pater familias*” que per la seva gràcia concedeix la cessió de les terres dins una relació política desigual amb els altres beneficiaris. També observem que entre els cognoms hi ha dues persones més que també tenen el cognom Batlle i hi sospitem lligams de parentiu. Pere Batlle es comporta com el millor dels estratèges per guardar-se certes prerrogatives en una aparença de “*primus inter pares*” i aconsegueix una certa submissió política dels altres participants. Tanmateix cedeix a les pressions de part de Descalç i Subirós que havien donat suport a un plet davant de la Reial Audiència, per així aconseguir dues onzenes parts en què s’havia dividit la muntanya. Era un territori molt preuat, de gairebé quatre quilòmetres quadrats i amb les millors suredes del terme. La participació dels esmentats Descalç i Subirós en aquesta causa judicial es va resoldre el disset de març de 1787 amb una concòrdia on Pere Batlle obliga i aconsegueix “juran en sas ànimas” que acceptin la cessió de les parts de la muntanya. A més, havien de complir amb el pagament de les despeses proporcionals de l’establiment, la

24. Baldiri Descalç és un important negociant de suro de Darnius que ven el producte des del bosc i en l’època final, seguint un llibre de comptes, el trobem venent el suro directament al port de Roses. GÍFRE, Pere, dins *Història de l’Alt Empordà*, 2000, pàg. 462-463.

25. Les referències documentals de l’explotació d’aquestes suredes són generalment del segon quart del segle XVIII. En aquest cas són molt primerenques “(...) desde mil setecientos treinta y tres, época en que empezó à conocerse en aquel país [l’Empordà] la utilidad del corcho, que es abundante en la propia montaña del común de Cantallops la arrendó al mejor postor que hizo por largo espacio de cuarenta y cinco años consecutivos, y por medio de tres arriendos distintos de quince años cada uno (...)” ACAE. Segon manual de José Conte Lacoste Ribas, Notaria de Figueres, núm. 357 (1859), f. 894r-894v.

26. COMPTE, Albert, “Establiments...”, pàg. 271-290.

redempció d'un censal que Pere Batlle pagava a la *Reverenda comunitat* de la vila de Figueres, el pagament oportú dels censos i del *Real Catastro* i una dada molt interessant: “contribuir per sa part en defensar la validitat, y subsistència del dalt citat establiment de la dita montanya”, davant un jutge si és menester. I a tot això es comprometen, a més, “dits Descals y Subirós, obligan e hypotecan al dit Pere Batlla, tots sos béns y drets de ells dits Descals y Subirós, tant mobles com immobles presents y esdevenidors, encara que de dret privilegiats”. A més, renunciaven a qualsevol “fur i jurisdicció” i se sotmetien a l'autoritat del corregidor de Girona, l'alcalde major de Besalú i de qualsevol “justícia” secular. Així també els imposa silenci respecte a l'assumpte de l'establiment. Un silenci que pot recordar el pacte tàcit, però aquí recollit i signat, de la llei del silenci, de l'associació forçada davant del favor i gràcia concedida per algú que aconsegueix la submissió a través de la participació. Així doncs, la concòrdia té un cert aire de claudicació i acaba amb la renúncia expressa de la causa judicial: “Que los mateixos Baldiri Descals y Esteve Subirós, de son grat y certa sciència per sa part y per son respectiu interès, renunciem al plet y causa, que sobre la validitat del dalt citat establiment se segueix en la Real Audiència de est Principat de Catalunya, y en la Real Sala Civil en que presideix lo senyor Don Joan de Herrera entre diferents particulars de Cantallops de una part, y lo dit Pere Batlla de part altre, y a totes les accions, mèrits y prosecució de dita causa; imposant sobre ella silenci perpetuo, y cancel·lant los actes de la mateixa causa; y prometent no impugnar lo referit establiment”.⁽²⁷⁾

Desconeixem els detalls dels pactes previs a l'establiment emfitèutic, però s'intueix una certa associació i, com hem apuntat, lligams familiars. La lectura de l'agnició de bona fe ens fa entendre certes relacions socials. El 5 d'abril de 1785 es va fer l'establiment a favor de Pere Batlle i aquest, el 4 de maig del mateix any, mitjançant escriptura privada, va fer l'agnició que no va formalitzar fins gairebé dos anys després, el 25 de març de 1787. En les clàusules d'aquesta escriptura particular hi havia la condició que no els faria agnicció fins que no haguessin fet efectiva la part corresponent a l'entrada i d'un censal que ell pagava a Figueres. Així doncs, va cedir les vuit parts corresponents als abans anomenats “Miquel Sobrepera, Francesch Gumbau, Joan Bech, Joseph Giralt, Geronim Daviu, Narcís Moré, Pere Batlla y Llauro, y Esteve Batlla, y á sos successors perpètuament”. La primera condició de l'escriptura ens fa veure la preeminència de l'atorgant i la resolució d'aquest de prevaldre per sobre dels altres i, en un exercici molt notable d'individualisme, es reserva una peça més per a ús exclusiu d'ell i amb la voluntat de tancar-la: “Pere Batlla, adquisidor del dit establiment, me salvo, retinch y expressament reservo a més de una part igual de les onse de la sobredita montanya establerta, quatre vessanes canades del terreno de la referida montanya ab llibertat d'elegir lo paratge d'ella que bé me apareixerà com no hi hage albres radicats, de les quals quatre vessanes de terra podré fer

27. AHG. Notari Joan Pagès, Peralada 1260, 395 r – 395 v.

jo dit Pere Batlla lo que ben vist me sia, y perquè los bestiar de algun dels particulars de Cantallops, ni dels vuit individus dalt anomenats, oferesch tancar dites quatre vessanes de terra”.⁽²⁸⁾

La resta de muntanya queda comuna i indivisible entre els socis i la resta, un cop aconseguit el ban de 1785, d'ús exclusiu per a la pastura del bestiar dels onze individus interessats. L'extracció del suro “se llevarà dels albres de la referida montanya serà indivís y repartidor”. L'import proporcional de l'establiment i de les millores als accessos i el manteniment de la finca eren a parts iguals. Potser responnent a un intent de donar sortida, com a vàlvula d'escapament, a la pressió dels veïns; o en una pràctica de concessions de “gràcies i favors” per aconseguir fidelitats, suports i la seguretat que implica un cert clientelisme, Pere Batlle ens diu: “me reservo la llibertat y facultat de poder fer part a favor del poble, y comú del lloch de Cantallops de poder anar a collir aglans en los paratges de la sobredita montanya, que de comú consentiment dels onse interessats, serà acordat y resolt, o de la major part d'ells”.⁽²⁹⁾

A més, es reserva “la facultat y poder de instar bans y penyorar a tots los que contravindran en entrar en dita montanya, y demás prohibicions sobre ella”. Una autoritat que ja ha utilitzat dos anys abans amb la concessió i emissió d'un ban per la Reial Audiència. En aquest sentit també té la potestat de reservar-se anomenar un procurador, a despeses comunes, per solucionar qüestions derivades del tancament. En absència d'ell, els altres interessats podran també “denunciar, acusar y fer pagar los bans y penyores als contraventors”. I per sostenir un control sobre aquests recursos, una prohibició acurada i un blindatge eficient, amb despeses comunes dels onze, “se mantindrà un guardià perquè zelia les contravencions, que se faran en dita montanya”. El nomenament d'aquest vigilant, a banda de tenir efectes immediats en la custòdia i repressió del pas cap a les terres en qüestió, podia tenir també unes conseqüències dins la població si aquest encarregat n'era veí. Amb aquesta operació, Pere Batlle es podia guanyar suports de la família del treballador i no comprava tan sols la seva força de treball, sinó que podia convertir l'individu en un fidel lacai, en un servent submís disposat a defensar el seu amo i, si fos el cas, utilitzar la violència. Tanmateix, no tenim notícies específiques sobre aquest supòsit en l'exemple.

Els beneficiaris també havien de fer front a un deute que tenia Pere Batlle, de dos mil cent trenta-set lliures, amb Antoni Llauro de Capmany,⁽³⁰⁾ la part corresponent dels vint-i-cinc sous dels censos de l'establiment de la muntanya i vint sous més de l'establiment de dues porcions pel passatge i trànsit les havien de pagar per sant Miquel de setembre davant un procurador que anomenaria Pere Batlle, així com també pagar-li el salari. Els socis

28. *Ibidem*, 397 v – 398r.

29. *Ibidem*, 398r – 398 v.

30. Tot sembla indicar que Antoni Llauro és l'arrendatari que va veure anul·lat el seu arrendament.

Imatge de la Muntanya. Institut Cartogràfic de Catalunya. Full 77-19/20, Vol. 2006-06, Edició 2007-09.

varen acceptar les clàusules i els pactes que havien de complir per no perdre la validesa ja que “de manera que no observant-se y cumplint-se ha de quedar nul·la y sens efecte la present agnició de bona fe y regoneixensa”.

La resposta de 1787

L'establiment de 1785 va provocar, com hem vist, recursos davant el tribunal de la Reial Audiència. El 1787, aquestes demandes varen ser utilitzades com a mesura de pressió pels pretendents a participar en el repartiment. Ara bé, existia un moviment sòlid que advocava per la protecció dels comunals. Aquest impuls estava encapçalat per Josep Roig. Aquests, segurs de la defensa dels usos comuns, varen portar i continuar la causa a la Reial Audiència. La voluntat era que el tribunal dictaminés la propietat, la il·legalitat de l'establiment i el dret d'aprofitament de la muntanya. Aquest tribunal va emetre una ordre que dictava que el comú no tenia dret de gaudir dels usos que reclamava en funció de l'escriptura d'establiment. D'altra banda, la Intendència va comissionar el governador de Girona perquè formés els autos del procés. El 26 de setembre de

1787 Francesc Gumbau, Jeroni Daviu i Esteve Batlle, participants en el repartiment de la muntanya comunal, com a components de la Universitat, van ser requerits per l'intendent per elaborar un informe sobre el domini de la muntanya i els manava a citar causa al comte de Peralada i defensar els interessos del comú. Francesc Gumbau i Jeroni Daviu varen emetre un informe a l'intendent en el qual afirmaven que el comú no tenia cap dret sobre la muntanya. El mòbil d'aquests establerts era el benefici que podien obtenir en el negoci del suro, així com el congruent prestigi, escalada i consolidació del seu lloc dins la comunitat.

El conflicte en el segle XIX

La Guerra del Francès va fer que els processos engegats s'aturessin i el problema persistís en un estat latent. No sabem quins efectes va tenir durant el Trienni Liberal la restitució del decret del 4 de gener de 1813 que autoritzava la venda i el repartiment dels béns comunals i de propis dels pobles.⁽³¹⁾ Però tot i així, el 1825 i 1826, l'Ajuntament va fer reclamacions i súplices a l'intendent i aquest va incoar o acceptar la causa en el tribunal de la Intendència. Aquest tribunal va demanar informes al director general de "Propios", del fiscal i assessor de la Intendència, del subdelegat a Figueres i de la comptadoria de propis. L'esmentat tribunal va declarar, el 21 de maig de 1827, basant-se en el dictamen dels assessors de la Superintendència de la Reial Hisenda, que la demanda sobre la propietat i l'aprofitament dels terrenys citats devia interposar-se davant la Intendència.

La primera sentència es va fallar el 27 de maig de 1839, després d'un procés que va començar el 1827. Aquest veredict va absoldre la comtessa de Peralada i els hereus dels beneficiaris dels establiments i, a més, va imposar a l'Ajuntament el "*silencio y acallamiento perpetuo en la misma*".⁽³²⁾ El 27 d'agost de 1842 es va declarar que el domini directe de la muntanya de Cantallops era competència de la comtessa de Peralada, com a successora dels vescomtes de Rocabertí, gràcies a una donació de Carlemany de l'any 801. Una altra reial sentència, de 4 de març de 1844, va fallar no tenir lloc la restitució sol·licitada a nom de l'Ajuntament i el Comú de Cantallops però, pel contrari, li va reconèixer el domini útil de les parts de terrenys de la muntanya que no havien estat establertes. També va absoldre Juan Clarós, descendent de l'establert, Joaquim Sobrepera, Pere Castelló i els altres implicats. La sentència de 22 de març de 1853 va tenir

31. Mònica Bosch fa una interessant dissertació sobre aquesta problemàtica a Torroella de Montgrí i dona notícies d'altres universitats empordaneses. BOSCH, M. "La defensa del sagrado derecho de propiedad". "La unió dels hisendats contra les ocupacions de terres durant el Trienni liberal", dins *Béns comunals als Països Catalans i a l'Europa contemporània. Sistemes agraris, organització social i poder local als Països Catalans*. Edició de BUSQUETA, Joan i VICEDO, Enric, Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs i Diputació de Lleida, 1996, pàg. 375-400.

32. ACAE. Segon manual de José Conte Lacoste Ribas, Notaria de Figueres, núm. 357 (1859), f. 923 v.

tot i que les distincions no eren massa clares. A més, acusa els antics senyors d'haver exercit, en el passat, el domini per la força. El procurador assenyala que la casa de Peralada, en un llenguatge liberal i revolucionari, que en haver reconegut l'exercici de la jurisdicció en els pobles del vescomtat de Rocabertí havia utilitzat “*la odiosa denominación de vasallos*”.⁽³⁴⁾ Així també sosté, fent referència a la famosa escriptura d'atorgament de Carlemany, que els comtes només tenien, en funció d'aquesta, “*el dominio o soberanía*”. Afegeix que, seguint aquesta lògica, la muntanya no havia sigut mai de propietat particular i demana l'aparició d'un títol que acrediti la “*propiedad*” o, suposem, domini directe. Intentava separar la propietat del senyoriu jurisdiccional. El 7 de novembre de 1855, finalment i per raons econòmiques, es va retirar aquest recurs de nul·litat presentat el primer d'abril de 1853. Aquí acabava un procés llarg i costós que quedaria en estat latent fins al darrer quart del segle XIX. En aquests últims anys del vuit-cents s'aconseguiria una sentència a favor, altra vegada, dels hereus dels emfiteutes. Aquesta resolució judicial de 1893 a més del valor jurídic va tenir-ne un altre de simbòlic que va certificar, tot i la legislació favorable, un tancament de terres tan reivindicat pels senyors útils.

El conflicte va tornar-se a explicitar a categoria judicial i provincial a l'últim quart de segle. Maria Batlle va presentar un recurs d'alçada el 20 de setembre de 1886 contra la disposició del governador perquè diposités el suro escorxat i extret dels terrenys denunciats com a comunals. Aquest fet havia estat provocat per l'emissió, el 27 de desembre de 1885, per part de l'Ajuntament de la població al *Distrito forestal* d'una relació de terrenys considerats comunals per la seva inclusió al catàleg de *Montes públicos*. Una resolució posterior al *Butlletí Oficial de la Província* deixava sense efecte el segrest del suro dictat pel governador i donava fi, en principi, a un capítol més del conflicte.⁽³⁵⁾ Aquest assumpte va saltar als mitjans de comunicació, a la premsa escrita de l'època, amb la següent notícia: “—Dice nuestro apreciable colega local La Provincia del día 13: “*Contra el muy bien fundado dictamen del señor Ingeniero de Montes de esta provincia, la Junta consultiva del ramo en Madrid, ha fallado declarando de propiedad particular unos terrenos en Cantallops, no obstante no poseer los favorecidos título ninguno ni siquiera poder alegar la posesión como no sea la comunal que precisamente pretendía aquel Ayuntamiento. Es de esperar que este saldrá triunfante por la vía judicial que va a entablar “El uso del derecho que le asiste y que le ha sido reservado por aquel mismo alto cuerpo consultivo.” Muy mal informado está al órgano conservador, y le invitamos para que se convenza de ello a que lea detenidamente la Real orden de 1.º de Diciembre último inserta íntegra en el Boletín Oficial de esta provincia número 152 del día 17 de dicho mes. No discutiremos sobre los fundamentos del informe del señor Ingeniero, pero*

34. *Ibíd.*, 925 v.

35. BOPG. Viernes 17 de Diciembre de 1886, núm. 152, pàg. 1-2.

debemos consignar que en dicha Real orden se confirma la providencia del señor Gobernador que desestimó las pretenciones del Ayuntamiento de Cantallops sostenidas por el Ingeniero en el tan cacareado informe. Los favorecidos son los que tienen títulos que acreditan su derecho a la propiedad de los terrenos que se disputaban y no el Ayuntamiento del pueblo; como se reconoce en uno de los resultandos de aquella Real orden, que dice: “que el Ayuntamiento no ha aportado ningún documento que acredite sus pretensiones mientras que los particulares interesados han probado sus derechos con diferentes escrituras autorizadas de compra, venta, permuta y cesión.” Además, los particulares interesados tienen reconocido su derecho de propiedad por sentencia firme y ejecutoriada de la Audiencia de Barcelona y creemos por lo tanto que por la vía judicial, que según “La Provincia” va a establecerse, saldrá como por la vía administrativa derrotado el Ayuntamiento por defender un imposible y reclamar lo que no le pertenece.”³⁶⁾

Paral·lelament, Maria Batlle, viuda de Miquel Sobrepera, va comparèixer el 19 de març de 1887 davant els jutjats de Figueres i va presentar una demanda perquè es declarés el domini útil de la muntanya de Cantallops per a ella i els socis de condomini. Volia demostrar que no estava subjecta a cap mena de servitud, especialment de pastures. Pel que es desprèn del procés, alguna vegada i aïlladament s'havia permès a algun veí sense gaires recursos envair la muntanya, però sempre foren condemnats pels tribunals en judicis de faltes i causes criminals. Seguint aquesta tònica, alguns veïns, amb el suport de l'alcalde i els regidors, varen entrar a la finca i varen tallar arbres al·legant el dret de servitud i usos comunals. El 1862 va tenir lloc un judici de jactància per part del comte de Peralada i aquest va afirmar que les pastures i la llenya eren comunes en tot el terme. Dins d'aquesta dinàmica, el guarda particular de Maria Batlle va denunciar Maria Collsamata per pasturar porcs a la muntanya. Tanmateix va ser absolta pels jutjats de Figueres amb el fonament que s'havien provat les servituds. Per altra banda, tenim coneixement de casos com el de Maria Rosa Carreras que va ser condemnada pel jutge municipal a un dia i mig d'arrest per haver tallat uns troncs d'alzina. Així doncs, molts veïns de Cantallops varen ser denunciats diverses vegades davant els jutjats de Figueres per voler utilitzar els productes de la muntanya i, de manera molt especial, des de l'any 1853 fins a la data de la demanda. Hi ha sentències a favor de Maria Batlle de 12 de juliol de 1878, 13 de gener de 1879 i 17 de juny i 21 d'octubre de 1885. El 1886 Maria Batlle va denunciar altres veïns per actes d'atemptat contra la seva propietat. La sentència de 28 de desembre de 1893 va reconèixer el domini útil del condomini de Maria Batlle i va desestimar les servituds preteses per l'Ajuntament. La muntanya estava amillarada al seu nom i en el registre de la propietat no hi havia inscrita cap servitud, a més, hi hagueren testimonis que varen testificar a favor d'ella. Per la

36. *La nueva lucha*, *Diario de Gerona (Eco de las aspiraciones del partido liberal dinástico de la provincia)*, (15 de gener de 1887), núm. 15, any 1, pàg. 2.

declaració de “*monte público*” hi havia una causa a l’audiència provincial de Girona.⁽³⁷⁾ Un any més tard va haver-hi una altra sentència de l’audiència de Barcelona confirmadora i favorable a Maria Batlle. En funció d’aquesta, el 16 d’abril de 1895, es va presentar recurs de cassació per infracció de llei a la sala primera del Tribunal Suprem apel·lant a l’Usatge “*Omnnes Causae*”.⁽³⁸⁾ Aquest costum recull la prescripció extintiva de tots els drets i les accions al cap de trenta anys de no fer-ne ús, i l’adquisició de béns immobles per la seva possessió en concepte de propietari, durant el mateix número d’anys. Després d’aquest historial d’enfrontaments, el juny de 1911, els diferents hereus dels primers emfiteutes varen signar escriptura de divisió de la Muntanya davant notari a Figueres.⁽³⁹⁾

Impacte i inestabilitat

Dins d’aquest context de crisi, canvi i capgirament social són curioses i interessants les interpretacions i associacions d’idees que poden donar alguns dels protagonistes i espectadors alhora. Dins un arxiu particular del poble⁽⁴⁰⁾, hem pogut localitzar una còpia manuscrita de l’últim quart del segle XIX en què hi consta una còpia del procés que va portar a la sentència de 1853, que va absoldre la comtessa de Peralada; i notes sobre el conflicte i procés judicial de 1893 engegat per Maria Batlle. A la portada, el copista, el jove Felip Salellas, encapçala el text amb el dibuix d’un arbre i el lacònic títol de “*El árbol del mal fruto*”. Efectivament, la metàfora posa en relació “l’arbre de la ciència”, l’arbre prohibit del paradís que Eva va gosar tocar, amb el suro o l’alzina surera. La temptació bíblica es va fer efectiva, patent. L’explotació, l’aprofitament, la comercialització i la indústria del suro va portar el trencament de la pau social anterior d’aquest món paradisiàc i arcàdic, idealitzat d’altra banda, de l’època en què s’aprofitava el bosc de manera comunal. La teòrica solidaritat comunitària és contraposada, en aquesta frase, al conflicte i la lluita que representava la defensa dels interessos individuals i particulars, la coneixença, finalment, del bé i del mal.

No deixa de ser curiós, d’altra banda, que l’explicació de l’origen de Cantallops es faci a través d’un mite on es relata un acotament de terres. Joan Amades⁽⁴¹⁾ va recollir el 1935 la llegenda, de la mà de Pere Vayreda de Lladó, que relata la creació del terme municipal de la mà d’un caçador que retallà una pell de llop després d’una promesa reial. Aquest mite sembla ser una adaptació

37. AMC. Còpia Sentència Juez de 1ª instancia de Figueras, en la cuestión de “La Montaña”, 1893. Exp. Béns Comunals, s/n.

38. AMC. *Demanda Judicial a la Sala del Tribunal Supremo elevada per Luis Soto y Hernández* en nom de l’Ajuntament, 1895. Exp. Béns Comunals, s/n.

39. Escripura pública de *División y Adjudicación otorgada por Don Pedro Sobrepera Batlle y otros*, autoritzada pel notari D. Salvador Dalí i Cusí el 4 de juny de 1911.

40. Arxiu particular de la família Jiménez Salellas.

41. AMADES, Joan, *Folklore de Catalunya, Rondallística*. Barcelona: Ed. Selecta, 1950, pàg. 1.317.

d'un passatge de l'*Eneida* de Virgili quan Dido va tallar la pell a tires d'un toro per aconseguir prou terra per construir-hi una ciutadella després del pacte amb Iarbes.⁽⁴²⁾

La Guerra Civil

El record dels usos comunals de “la Muntanya” s’ha mantingut viu fins l’actualitat. Sabem que l’any 1932 l’Ajuntament republicà, a banda dels canvis en la nomenclatura dels carrers i altres mesures i intencions progressistes, va fer un inventari dels drets i béns públics on feia constar l’antic ús comú de la “montanya de Cantallops compostus de bosq suret i alsiná.” Però fou el 24 d’agost de 1936 quan el Comitè de Milícies Antifeixistes, fent referència a l’establiment emfitèutic de 1785 i considerant-la bé comunal, va confiscar o comissar “la Muntanya”. Segons l’acta “s’ha procedit a l’incautació preventiva dels béns al·ludits, ja que per antiguitat i segons declaracions prèviament justificades per veïns del poble, de edat avançada, pels quals es corrobora l’existència dels comunals ja d’antic, usurpats per 11 veïns del poble (...)”.⁽⁴³⁾ Així doncs, el novembre de 1936 es va procedir a la col·lectivització d’aquesta antiga terra comunal. L’organització impulsora fou el Comitè local adherit a la CNT i hi varen treballar 32 persones que estaven en atur amb una remuneració de 7 pessetes al dia.⁽⁴⁴⁾

El 21 d’agost de 1937 es varen convocar a les dependències de l’Ajuntament els signants de la incautació per respondre a la Direcció General d’Agricultura del perquè i quan es va procedir a l’esmentada apropiació. El regidor Carmel Verdú exposà que “la Muntanya” és d’una propietària que posseeix i que té altres finques que li donen profit suficient per al seu sosteniment i afegeix –referint-se a Narcisa Vicens, la mestra del poble i usufructuària dels béns que havien estat de Maria Batlle– que “ha estat una senyora cacica del poble, [i a més, segons ell] adherida a la Lliga Catalana.” Altres regidors i signants de l’acta com Isidre Faig, Leandre Genís, Josep Daviu i Llorenç Oliveres exposaren que el motiu fou “en concepte de béns comunals per antiguitat.” D’aquesta manera l’alcalde, Vicenç Verdaguer, també ratifica les manifestacions donades pel Comitè en fer-se el comís.⁽⁴⁵⁾

42. GRANT, Michael; i HAZEL, John, *Diccionari de Mitologia Clàssica*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1997, pàg. 122-123; i GRIMAL, Pierre, *Diccionario de mitología Griega y Romana*. Barcelona: Paidós, 1994, pàg. 137.

43. AMC. Acta d’Incautació del béns comunals d’aquest terme municipal, 24/08/1936. Expedient béns comunals, s/n.

44. CÀRDABA, Marciano, *Col·lectivitats agràries a les comarques de Girona, 1936-1939. Pagesos i Revolució a Catalunya*. Biblioteca d’Història Rural. Girona: CCG edicions, Associació d’Història Rural de les Comarques Gironines i Centre de Recerca d’Història Rural (ILCC – Secció Vicens Vives) de la Universitat de Girona, 2002, pàg. 98 i 183.

45. AMC. Llibres d’actes, sessió 21/08/1937.

En aquest cas, així com d'altres, cal destacar les pervivències –d'altra banda molt interessants– i continuïtats de l'ideal dels drets o usos comunitaris en tant que habitant d'una població determinada *versus* els drets individuals dels ciutadans lliures en els quals es fonamenta el liberalisme i els estats constitucionals. Aquesta tradició comunitària entroncaria directament amb les relacions socials de les societats rurals de l'Antic Règim. Es van intentar validar legalment, recuperar i practicar, de 1936 a 1939, uns drets de propietat que foren atacats i laminats abans i després de l'adveniment de l'Estat liberal.⁽⁴⁶⁾

EL BAN DE REQUESENS: EL FINAL D'UN PRIVILEGI

La Muntanya de Requesens és una gran àrea de més de 20 quilòmetres quadrats amb un petit nucli central, el veïnat de Requesens, que alberga l'església i el santuari de la Mare de Déu de Requesens, que pertany a la parròquia de Cantallops. La resta de població es repartia per la desena de masos que habiten la superfície forestal. L'extensió d'aquesta àrea registra tots els estats de vegetació que van des del bosc pròpiament mediterrani, amb suredes i alzinars, al bosc caducifoli de roures i faigs de les cotes culminals de la serra de l'Albera, que està coronada pels 1.267 metres del Puig Neulós.⁽⁴⁷⁾ A principis de segle XIX trobem que aquests masos estan tots habitats i explotats. El comte de Peralada, com a senyor útil d'aquesta terra, té els masos arrendats a masovers en diferents règims d'explotació. De la mateixa manera arrenda altres productes del bosc com el suro o els rendiments dels dos pous de glaç que conté la muntanya. Tanmateix, els habitants de Cantallops tenien un privilegi que els permetia tallar arbres per fusta i per llenya.⁽⁴⁸⁾

Així doncs, després de la devastadora Guerra del Francès que comportà una presència continuada de les tropes franceses i certa repressió a la població local,⁽⁴⁹⁾ i amb el destacat paper en la lluita de Joan Clarós –militar i propietari– el poble de Cantallops es trobà, el 2 de gener de 1815 amb la publicació, a Requesens, d'un ban penal. En els dies successius fou publicat a Cantallops, la Jonquera, Espolla i altres pobles veïns de la Muntanya de Requesens. El ban fou concedit en nom del rei i signat pel marquès de Campo Sagrado i refrendat per Jaume Pons i Mornau, secretari del govern polític superior del Principat el

46. CONGOST, ROSA, *Tierras, Leyes, Historia...*, 2007.

47. VIÑAS MANUEL, ENRIC, "Fitotaxonomia de la serra de l'Albera", a *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, 18, (1985), pàg. 13-29.

48. SERRANO, LLUÍS, "Aspectes i particularitats entre Cantallops i Requesens". *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, 32, (1999), pàg. 243-262.

49. ADG. Arxiu parroquial de Cantallops, Òbits 1795-1865: "al mes de Agost de mil vuyt cens y onse fou fusillat per las tropas Franceses Joseph Misbacas".

dia 6 de desembre de 1814 pels motius següents: “Atenent de haver los dits excel·lentíssims senyors comtes de Perelada y Viz-comtes de Rocaberti, experimentat de que de molt temps a esta part, los particulars del poble de Cantallops, tallaban arbitràriament los arbres que volian de la Muntanya de Recasens, contra tot dret de propietat, lo que no pogueren permetrer, y per impedir-ho acudiren per medi de son procurador al Excel·lentíssim Senyor Capità General de esta Província de Catalunya y President de la Real Audiència é impetraren Edicte de Ban penal per impedir la rompuda de arbres, la entrada de bestiar, recollir aglans, pasturar les herbes, y altres (...)”.⁽⁵⁰⁾

Podríem intuir que la reacció del comte, o dels seus procuradors i administradors, podria haver estat motivada per una certa depredació, potser incrementada en els anys de la guerra i afavorida pel capgirament d'aquest període. Però el motiu principal podria ser l'interès de part del comte per l'explotació forestal de la gran extensió de la Muntanya de Requesens i del no perjudici als diferents negocis que podria tenir el comte en l'esmentada finca. D'aquesta manera, sabem que el comte arrendava l'explotació del suro de la muntanya i que coincideix, en aquests anys, amb una important operació que comença a comptar el primer de gener de 1807. El 18 d'abril de 1806 i davant el notari Bonaventura Bou de Girona, Josef de la Valette, administrador del Reial Hospici de Girona, com a procurador i en nom del comte de Peralada, Anton Maria de Rocaberti i la seva muller, Juana, residents a Palma de Mallorca, va arrendar a Miguel Garriga, un “labrador” de Bràfim a l'Alt Camp: “(...) *por el tiempo de diez años... la escorsa o suro de todos los alcornoques que dichos señores consortes perciben y tienen sitios en la montaña de Recasens; cuio arriendo hizo por el precio de trescientas setenta libras barcelonesas por cada año pagaderas cada año en primero de diciembre y maio (...)*”.⁽⁵¹⁾

Així doncs, l'arrendament coincideix sincrònicament amb el conflicte, la concessió i publicació del ban penal. Nogensmenys, els responsables polítics de la Universitat i el poble de Cantallops davant l'emissió del ban varen reaccionar i acudir, ràpidament, al notari per obtenir una transcripció o còpia autèntica del privilegi⁽⁵²⁾ del segle XVII que els permetia tallar fustes i llenya per a cremar.

Fou el primer comte de Peralada, Francesc Jofre I de Rocaberti (1592-1634), qui havia concedit el privilegi, el cinc de juliol de 1616, als habitants i Universitat de Cantallops per tal que es poguessin aprofitar dels recursos forestals de la Muntanya de Requesens. Els va concedir la facultat, gràcia i llibertat per poder-se aprofitar de llenyes mortes per calefacció i fustes per a construcció sempre que ho comunicuessin al batlle de Cantallops. Així doncs,

50. AMC. Expedient Béns Comuns, Concòrdia 1817, sense numeració.

51. AHG. Registre d'Hipoteques, Ofici de Girona de 1806, núm. 76, 225 v.

52. ACAE. Manual del notari Miquel Sans i Oliva, Notaria de Figueres, volum núm. 15 de l'any 1815, 20 r – 22 v.

el text del privilegi fou una transcripció feta el dia de Sant Silvestre, l'últim dia de l'any de 1814 a la Notaria de Figueres. El document, però, està datat amb el sistema de la Nativitat i correspon a l'any 1815.⁽⁵³⁾ El senyor jurisdiccional, el comte de Peralada, en aquest document, tot i que consta que és a petició dels habitants del lloc de Cantallops, molt probablement, intentaria controlar i regular unes pràctiques que ja existirien amb anterioritat. Els beneficiaris d'aquesta gràcia podien aprofitar-se, a part de la llenya pels seus emprius, de la fusta per la construcció i fabricació d'estris i recipients importants i bàsics pel desenvolupament agrari, així com per la reproducció social.

Tot i la publicació de l'edicta penal, el ban fou contravingut el dos de maig de 1816 per Josep Sobrepera, Pere Mallart, Joan Castelló i Esteve Mallol per haver tallat arbres a Requesens. D'aquesta manera el procurador dels comtes va acudir a l'alcalde major del corregiment de Figueres, comissionat del mateix ban, i va denunciar les infraccions en què havien incorregut els esmentats contraventors que havien de pagar les penes i les costes. Tanmateix, llavors fou quan representants del Comú i Universitat de Cantallops varen acudir en defensa dels quatre particulars denunciats i varen al·legar documentalment que les penes no haurien de tenir lloc per la possessió del privilegi: "(...) que digueren gosava lo comú y particulars de Cantallops (...) que los havia concedit lo senyor comte de Peralada y Viz-comte de Rocaverti don Francisco Jaufrido de Rocaberti de poder los habitants de Cantallops trencar arbres de dita muntanya de Recasens per fer fusta per a fer bigas, cayrats, pots, botas, semals, barrils, dogas de barrils, cescles y altres qualsevols géneros y espècies de fustes per empriu dels habitants de dit lloch de Cantallops, ab escriptura en poder de Miquel Valls Notari de Peralada als sinch juliol de mil sis cents y setse, de que produhiren un transumpto (...)".⁽⁵⁴⁾

No obstant això, foren declarats per l'alcalde major comissionat incursors i contraventors en les penes de ban. Davant d'aquest problema es va fer un pregó i el divuit de febrer de 1817, sota la direcció del batlle, Miguel Sobrepera; Miguel Gumbau, regidor degà; Tomás Carreras, regidor segon, i Josef Sobrepera, síndic procurador general, es reuniren nombrosos veïns en una casa no especificada de la plaça Major amb la finalitat d'escollir, autoritzar i constituir uns síndics procuradors com a representants per defensar-se davant el ban i la pena posada. Es varen escollir comissionats per a aquest afer Joaquín Sobrepera, Pablo Llauró, Jaime Arquer i Miguel Sobrepera. Aquests, en nom de la Universitat, varen instar

53. Així mateix el Manual del notari està datat íntegrament en aquest sistema. Es tracta d'una segona transcripció feta a partir d'una primera de 1784. Cal dir que el privilegi el va localitzar l'arxivera Èrika Serna i consta esmentat en tres ocasions dins diversos treballs i estudis d'àmbit comarcal de l'Alt Empordà: Pere Gifre en parla en el capítol "Economia i societat a l'Alt Empordà, segles XVI i XVII", pàgina 353 dins *Història de l'Alt Empordà*. Així mateix se'n torna a fer esment a COBOS, Antonio i GIFRE, Pere, *Llibre de Privilegis del Penó de Rocabertí (1356-1490)*; i a SERRANO, Lluís, "Aspectes i particularitats entre Cantallops i Requesens", pàg. 243-262.

54. AMC. Expedient Béns Comunsals, concòrdia 1817, (sense numeració).

recurs a la Reial Audiència per impedir l'execució del ban. L'apel·lació fou admesa a la sala que presidia Jacobo de Villa Urrutia, on foren despatxades cartes citatòries als comtes de Peralada el catorze de juny de 1817 i notificades al procurador general el dinou del mateix mes i any. La causa, però, no fou contestada.

Segons la memòria de la concòrdia, signada per solucionar aquest conflicte, fou en una visita dels comtes de Peralada per “sos estats” quan acudiren a trobar-los el batlle, els regidors i els particulars per intentar arribar a un acord i per evitar les despeses del procés engegat o com diu l'escriptura: “a suplicar a sas excel·lències la concessió de poder tallar arbres per fer fusta, y demés sobre explicat en dita muntanya de Recasens per lo ús propi de sas casas en lo que tingan menester, y lo empriu de llenyes també per lo ús y servey de sas casas”. La concòrdia, que es va redactar després, es va signar davant el notari de Peralada Francisco Pagès el 31 d'agost de 1817. Varen acudir els esmentats procuradors, comissionats altra vegada el 5 d'agost, i Pedro Font, com a apoderat del comte. Els pactes i les condicions de la concòrdia poden ser vistos com a draconians, ja que l'aprofitament forestal queda reduït a fustes sota el control i beneplàcit de les autoritats comtals i a les llenyes mortes; i els habitants del poble sotmesos al ban del desembre de 1814. Així doncs, veiem anorreats uns drets d'origen jurisdiccional o feudal davant una dinàmica i uns interessos de la societat del moment. Aquests privilegis eren una nosa i posaven en perill uns determinats rendiments i el gaudi del domini útil per part dels comtes i els seus procuradors. Tanmateix, sobta l'acatament de les condicions per part dels representants o comissionats. Nogensmenys, els comtes desitjosos encara, “en agraciars-los per medi de son procurador general”, els quatre comissionats amb poders varen acordar el següent:

1. Primerament: Que queda prohibit absolutament a la Universitat y particulars de dit lloch de Cantallops lo tallar ninguna espècie de arbre del terme y territoris de dita Muntanya de Recasens, sens que antes hage fet evident al majordom que és, y per temps serà de la mateixa Muntanya (y en falta de est al procurador de ses excel·lències), la legítima necessitat que tinga de la fusta demanarà per son propi ús, y servei de sa pròpia casa, y no per véndrer, ni per negociació.

2. Ítem: Que persuadit lo citat majordom o procurador de la sobredita necessitat deurà assenyalar lo arbre o arbres que sian necessaris al intent del interessat, a fi de que no se malvaratian los arbres que no li pugan servir; però en cas de que per miras particulars o passions que pugués tenir dit majordom ab lo interessat, y los dos no se avinguessen sobre lo arbre o arbres que se hagen de tallar, únicament tindrà que acudir contra dit majordom al senyor batlle del mateix poble, si és nombrat per ses excel·lències, y no sent-ho dega acudir a ses excel·lències ò a son Procurador General; ab lo ben entès que ses excel·lències sempre amants del bé de sos pobles, encarregaran lo major cuidado que los dit particulars no hagen de anar a tallar los arbres a molta distància, a menos que lo arbre o arbres que

se haguessen de tallar causassen dany o perjudici als interessos o mires de ses excel·lències.

3. Ítem: No serà lícit ni permès a la dita Universitat y particulars de Cantallops, per ninguna causa ni rahó, lo poder tallar en la mateixa Muntanya ningún noguer, surer, ni castañer, pues no volen ses excel·lències vagen compresos estos tres gèneros de arbres en la present concessió. I per lo cas que se trenquia algun arbre de las tres espècies anomenades en est capítol caiga lo contraventor a la pena de tres lliuras per cada un arbre, a més de pagar lo valor justipreciat del tal arbre, ni poder-ne servir d'ell.

4. Ítem: Que ses excel·lències no entenen ab la present concessió contravenir a ningunes Reals Ordres expedides sobre Montes y plantios, les que deuran observar la Universitat y particulars de Cantallops.

5. Ítem: Que quedarà dita Universitat y particulars ab entera llibertat de poder-se servir de lleñas mortas y caygadas per lo servey y consum de ses cases y no més.

6. Ítem: Que no se entén derogat, ans bé expressament quèdia en sa forsa y valor, lo disposat y previngut en lo Edicte de Ban dalt citat en las demás cosas que se prohibeixen.

7. Y finalment, les parts dalt anomenades amullen y finalisen la causa introduhida en mèrits d'apel·lació en la Real Audiència y Sala referida, y no se pugua fer mèrit de ella, ni de sos procediments.

L'escriptura de concòrdia acaba amb els formalismes corresponents i se'ls adverteix que s'havia de donar raó a l'ofici d'Hipoteques de Figueres i Barcelona, a banda d'acatar, reafirmar-se i signar els pactes esmentats. I efectivament, en el registre consta una còpia simplificada i escrita en castellà on bàsicament hi consten els pactes arribats després que *“las partes renunciaron a la causa que en méritos de apelación tenían en la Real Audiencia de este Principado sobre que dicha universidad y particulares querían tener la libertad de cortar arboles, leña, y demás que les acomodase de la Montaña de Recasens”*.⁽⁵⁵⁾

Més endavant, l'Ajuntament republicà, el 1932, es va mostrar preocupat per la salvaguarda dels usos reconeguts en la concòrdia de 1817. En aquest moment va formular una pregunta al notari Salvador Dalí de Figueres per la possibilitat d'inscriure en el Registre de la propietat el dret a les llenyes mortes que reconeix la concòrdia. El mateix notari ho va desestimar, però deixava clar que *“la población por sus vecinos tienen derecho a las servidumbres establecidas siempre y cuando hagan uso de las mismas y no pueda alegarse por el propietario de tales posesiones la prescripción de tales usos”*.⁽⁵⁶⁾

55. AHG. Registre d'Hipoteques, Ofici de Figueres, núm. 8, pàg. 536v – 537r.

56. AMC. Llibre d'actes (1930-1932). Acta 30 d'octubre de 1932.

Cal dir, per acabar, que el privilegi de 1616 fou recordat i citat l'any 1936, en els primers mesos de la Guerra Civil espanyola, per l'Ajuntament de Cantallops en un exercici de certa apologia de la identitat local tot i que reconeix deixar per després de la guerra les disputes. Aquest fet va venir motivat perquè l'Ajuntament de la Jonquera va comissar la propietat de Requesens amb la finalitat de destinar la part no treballada i el bosc existent als treballadors mancats de feina. Davant la publicació de l'edicte corresponent al *Diari Oficial de la Generalitat* del diumenge 6 de setembre, l'Ajuntament de Cantallops, el quinze d'octubre del mateix any, va enviar instàncies als departaments de Defensa, Seguretat interior i Agricultura en protesta per l'acció de la Jonquera. Al·legaven la seva oposició, perquè segons ells: “la quasi totalitat de la finca anomenada Requesens, quina incautació global intenta al seu favor el municipi de La Jonquera, amb la sola excepció d'una petita extensió coneguda amb el nom de Les Vinyases, havia format part del terme de Cantallops (...)”.⁽⁵⁷⁾

CONCLUSIÓ

Una reflexió per comprendre el fenomen del final dels comunals passaria per fer lectures que poden ser complementàries. Com a hipòtesi de treball, caldria pensar, potser, el primer cas de Cantallops a través d'unes claus de lectura o enfocament analític des de l'antropologia comunitària que no interpretaria els comunals com a “*montes públicos*” a la manera d'un pacte social entre diferents individus interessats.⁽⁵⁸⁾ Aquesta seria la interpretació, segons Jesús Izquierdo, a través de la concepció moderna, liberal i individual. Seguint aquesta línia teòrica hi ha hagut una contraposició entre propietat individual i col·lectiva amb una forta visió determinista que sempre portaria a la propietat privada. Segons aquest autor, a l'Antic Règim les relacions de propietat es podien establir entre comunitats –i no entre individus– o grups familiars o de relació de xarxa social basada en la reciprocitat, amb una identitat social i culturalment construïda i amb unes lleialtats determinades.⁽⁵⁹⁾ Per aquest enfocament, els acotaments per aprofitaments particulars es donaven en contraposició de col·lectius dins una mateixa comunitat en un exercici d'assoliment de prestigi social.

57. SERRANO, Lluís, “Aspectes i particularitats entre Cantallops i Requesens”, pàg. 252.

58. IZQUIERDO MARTÍN, Jesús, “En nombre de la comunidad. Antropología de la propiedad en el Antiguo Régimen.” Dins CONGOST, ROSA i LANA, José Miguel [eds.] *Campos cerrados, debates abiertos. Análisis histórico y propiedad de la tierra en Europa (siglos XVI-XIX)*, Pamplona: Universidad de Navarra, (2007), pàg. 58.

59. *Ibidem*, pàg. 68. “Considero que los numerosos conflictos de aquella sociedad deben ser interpretados como resultado de la acción de sujetos desleales hacia ciertas formas de comunidad, no porque su identidad hubiera tornado individualista, sino por un cambio de referentes comunitarios que desviaban las lealtades de un grupo para favorecer a otro.”

Aquesta visió podria quadrar amb el cas, que ens ha ocupat breument, quan Pere Batlle reconeix en escriptura d'agnició que l'establiment no era només per a ell sinó per a vuit individus més amb els que sembla, a priori, que hi està vinculat familiarment i políticament. No obstant això, consten dos senyors útils més, un dels quals és Baldiri Descalç, un conegut comerciant de suro de Darnius. Així doncs, per a Izquierdo no s'entén l'individualisme agrari sense l'actuació de codis i lleialtats de xarxa familiar o comunitària. Cal dir, però, que no utilitza el concepte de professió, ofici o classe i no exemplifica el procés empíricament. El que és clar és que hi va haver una fractura social molt profunda en les comunitats rurals per l'atac que representava a les normes i tradicions seculars⁽⁶⁰⁾ i els drets de propietat en l'anomenada revolució silenciosa.

Congost i Pellicer remarquen que són aquests propietaris útils els qui més sol·liciten els bans a les autoritats reials en un clar desafiament als drets dels senyors directes i en un procés de colonització agrària amb el que obtenen grans beneficis i la transformació dels drets de propietat. Així, aquests actors socials, els senyors útils, percebien amb molta claredat aquells usos "*como unos derechos individuales y particulares, ya que les permitían a ellos alimentar y engordar su ganado y abonar mejor sus tierras. La normas podían ser colectivas... pero regulaban derechos individuales*".⁽⁶¹⁾ Així doncs, per a Rosa Congost, el triomf no hauria estat de l'individu contra la comunitat, sinó d'una minoria d'individus davant una majoria.

Aquests processos de tancament de terres, que foren causa de moltes inquietuds per als diferents pobles i protagonistes històrics, varen culminar un procés d'individualisme agrari que havia començat feia molt de temps. La venda i comercialització de diferents productes, fossin forestals, d'horta o de gra, davant una demanda cada vegada més gran, feia entrar en conflicte els possessors del domini útil de les terres davant dels usos i costums comunals com ara la pastura, les llenyes o l'espigolar que els ocasionaven danys i pèrdues de rendes. Aquests tancaments varen tenir lloc també perquè equivalien a una eficàcia més depurada i efectiva per protegir i defensar els drets de propietat. Al voltant d'aquests drets sobre de la terra s'articulaven la major part de les relacions socials que regulaven, no tan sols la distribució de la riquesa, sinó també el funcionament de la societat.

La legislació i els codis penals de l'Estat liberal varen beneir la idea d'aprofitament exclusiu i excloent que s'havia anat construint, de manera molt destacable, des de la segona meitat del segle XVIII. Aquestes lleis i codificacions també varen complir la funció que el ban penal tenia en l'organització política de l'Antic Règim. Aquests referents legals varen ajudar, finalment, a completar i consolidar la propietat privada a molts senyors útils. Els conflictes, tanmateix, varen continuar registrant-se durant tot el segle XIX al llarg de la nostra geografia.

60. PELLICER, Montserrat, "Los cercamientos de tierras en Cataluña...", pàg. 291.

61. CONGOST, Rosa, *Tierras, Leyes, Historia...*, op. cit., pàg. 226.